

10.3 Теоретичні аспекти та особливості історичного розвитку туризму і рекреації

Враховуючи природні передумови, історико-культурну спадщину, інфраструктурні особливості, людський потенціал, соціальні аспекти, розвиток туризму та рекреації в Україні є досить важливим напрямом для стимулювання економічного зростання, створення нових робочих місць, підтримки місцевих громад, збереження й охорони природних і культурних ресурсів. Функціонування і популяризація індустрії туризму та рекреації на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду (ПЗФ) як в Україні, так і в усьому світі є важливим завданням сучасності, котре нагально потребує раціонального, збалансованого підходу, спрямованого на збереження та охорону природних ресурсів і забезпечення сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери.

Важливість туризму та рекреації в Україні підтверджується декількома ключовими пунктами: 1) економічний розвиток - туризм сприяє розвитку економіки через збільшення потоку грошей в регіон від туристів. Це може включати витрати на проживання, харчування, транспорт та покупки подарунків та сувенірів; 2) створення робочих місць - туристичний сектор є важливим джерелом зайнятості. Відкриття готелів, ресторанів, магазинів та інших туристичних послуг створює нові робочі місця; 3) збереження культурної спадщини - туризм може сприяти збереженню та відновленню історичних та культурних об'єктів. Місцеві влади та підприємці часто інвестують у реставрацію пам'яток для приваблення туристів; 4) розвиток інфраструктури - зростання туризму може стимулювати розвиток інфраструктури, включаючи транспортні мережі, дороги, аеропорти та інші об'єкти; 5) міжкультурний обмін - туризм є засобом сприяти міжкультурному обміну та взаєморозумінню. Туристи можуть долучатися до місцевого життя, спілкуватися з місцевим населенням і дізнаватися про їхню культуру та традиції; 6) підтримка природного середовища - розвинутий туристичний сектор може сприяти охороні

природного середовища через впровадження екологічно чистих практик та програми еко-туризму; 7) популяризація регіонів - туризм дозволяє привертати увагу до менш відомих чи віддалених регіонів, що сприяє розвитку та популяризації різноманітних місць у країні; 8) збільшення доходів місцевих громад - прибутки від туризму можуть сприяти розвитку та підвищенню якості життя місцевого населення. Ці аспекти свідчать про те, що туризм є ключовим чинником для розвитку різних сфер життя в Україні.

Історія розвитку туристично-рекреаційної галузі включає в себе численні етапи, що відображають зміни в суспільстві, технології та інших аспектах. Цілком однакової хронології щодо періодизації туристичного розвитку в науці не існує, оскільки, на нашу думку, його історія унікальна для кожної країни регіону чи туристичної дестинації [483-485, 493-494]. Проте впорядкованість і систематизація туризму в історичному контексті дуже необхідна, щоби ліпше збагнути весь комплекс пов'язаних з ним економічних, екологічних і соціальних явищ у глобальній соціоєкосистемі, відтак спроби в цій області продовжуються і постійно вдосконалюються.

Загальний огляд історії розвитку туризму та рекреації в світі та Україні можемо подати в більш деталізованому варіанті, згрупувавши в таблиці 1:

Таблиця 1

Історія розвитку туристично-рекреаційної галузі (етапи та особливості)

№ з/п	Етапи розвитку	Особливості
1	Ранні етапи (до XVIII століття) - Пізньо-середньовічні та ранньовізантійські періоди - Часи Київської Русі - Часи Австро-Угорської імперії та Польщі - Курорти Львівщини	Туризм має давні корені, і деякі історичні джерела свідчать про подорожі в релігійних аспектах, торговельні маршрути та культурні обміни. До XVIII століття туризм, як такий, як масове явище, не існував, але люди подорожували з різних причин, таких як торгівля, релігійні паломництва, вивчення нових територій тощо. Однак подорожі не були масовим і систематичним видом відпочинку.
2	XVIII-XIX століття	Початок масових подорожей для рекреації та освіти. З'являються перші курорти та спа-лікувальні заклади
3	Початок XX століття	Зростання туристичної активності серед верхівки суспільства. З'являються перші туроператори та подорожні агентства

Продовження табл. 1

4	Міжвоєнний період (1919–1939 роки)	Туризм почав здобувати популярність як розважальна галузь, і кілька факторів призвели до зростання інтересу до подорожей та відпочинку
5	Після Другої світової війни	Виникає масовий туризм. Люди мають більше вільного часу та фінансових можливостей для подорожей
6	1960-1970 роки	Зростання популярності екзотичних подорожей. Розвиток авіації дозволяє далекі подорожі.
7	1980-1990-ті роки	Виникнення тематичних парків та курортів. Зростання ринку круїзів
8	З 2000 року і до теперішнього часу	Збільшення ролі технологій у плануванні та здійсненні подорожей. Розширення можливостей для індивідуальних та альтернативних форм туризму.

Джерело: узагальнено та складено авторами

Зупинимось коротко на кожному із перелічених етапів розвитку туризму.

Ранні етапи (до XVIII століття). Розрізняють декілька ранніх етапів розвитку туризму в Україні:

1) Пізньо-середньовічний та ранньовізантійський періоди - у цей період багато територій України були частинами різних імперій і князівств. Подорожі здебільшого обмежувалися торговими маршрутами і військовими кампаніями. У пізньо-середньовічний та ранньовізантійський період туризм був суттєво відмінним від сучасних уявлень про нього. Подорожі в основному були пов'язані з релігійними цілями, такими як паломництво до святих місць чи святинь, зокрема, паломництво в Єрусалим, Рим чи інші релігійні центри було поширеним явищем.

2) Часи Київської Русі: Зародження Київської Русі призвело до більш активних контактів з іншими європейськими народами та культурами, але подорожі були обмеженими.

3) Часи Австро-Угорської імперії та Польщі: У XV-XVIII століттях деякі території сучасної України були складовою частиною Австро-Угорської імперії та Речі Посполитої. Тут вже можна було виявити певні форми туризму, такі як паломництва до святих місць та культурні подорожі.

4) Курорти Львівщини до XVIII століття. До XVIII століття туризм на курортах Львівщини мав обмежений характер та особливості, порівняно з подальшими століттями. Основними рисами цього періоду були:

Лікувальний аспект: Відомі курорти, такі як Трускавець, вже в XVII - XVIII століттях зарекомендували себе як місця лікування, завдяки природним джерелам з цілющою водою. Люди здебільшого відвідували курорти для поліпшення здоров'я та лікування різних захворювань.

Елітарний характер: Туризм на курортах більшою мірою відображав інтереси верхівки суспільства. Аристократія та багаті люди відвідували курорти як місце розваг та здоров'я, що визначало елітарний характер подорожей.

Специфічний культурний аспект: Курорти часто використовувалися як місця для проведення різноманітних культурних заходів, включаючи концерти, вистави та інші розваги.

Обмежена інфраструктура: У порівнянні з сучасними курортами, інфраструктура була обмеженою. Готелі та зручності були скромними, але це не заважало розвитку курортної ідеї.

Цей період, як ми зазначили, визначався переважно елітарним підходом до туризму, але вже в XVIII столітті відбувалася поступова еволюція та розширення інтересів, які визначатимуть подальший розвиток курортів Львівщини. До XVIII століття існували кілька курортів та місць відпочинку на території Львівщини, хоча поняття курортів в сучасному розумінні формувалося лише у наступні століття. Деякі з цих місць можна вважати попередниками сучасних курортів.

1. Трускавець: Одним із найвідоміших курортів Львівщини є Трускавець. Його історія починається ще в середньовіччі. Зазначення про місцеві джерела з цілющою водою датуються XVI століттям. За легендами, навіть король Станіслав Леський користувався водою з місцевих джерел. Однак, власне розвиток курорту відбувся вже в XIX столітті.

2. Моршин: Іншим важливим курортом Львівщини є Моршин. Свою історію він також розпочав у середньовіччі, але активно розвивався вже в XIX столітті, коли тут почали будувати перші санаторії та готелі.

3. Східниця: Ще одним курортом є Східниця. Відома завдяки своїм природним ресурсам, це місце також вже у XVIII столітті використовувалося для відпочинку та лікування.

На ранніх етапах історії, ці місця привертали відпочивальників не лише природними красивими видами навколишнього середовища, але і здоровою місцевою водою. Розвиток і популярність курортів Львівщини значно зросли в XIX столітті та пізніше, коли вони отримали більше визнання та стали популярними місцями для відпочинку та лікування.

Період розвитку туризму в XVIII-XIX століттях. У XVIII-XIX столітті туризм відзначався передусім елітарністю та спрямовувався на освітні та культурні мети. Подорожі багатших верств суспільства включали візити до історичних пам'яток, мистецьких галерей та екскурсії у природні резервати.

XVIII та XIX століття були періодами важливого розвитку туризму та подорожей, як у Європі, так і в інших частинах світу. Декілька ключових рис цього періоду включають:

- Велике мандрівництво. У XVIII та XIX століттях багато знатних осіб, аристократів та інтелектуалів здійснювали грандіозні подорожі, відомі як «велике мандрівництво». Ці подорожі мали вихід у пізнанні культур, мистецтва та науки, а також враження про інші народи та місця.
- Формування курортів. У XIX столітті розвивалася ідея використання природних ресурсів для лікування та відпочинку. Більше курортів і санаторіїв з'являлися в різних частинах світу, привертаючи тих, хто шукав поліпшення здоров'я та розваг.
- Залізниці та туризм. З розвитком залізничного транспорту в середині XIX століття подорожі стали більш доступними. Залізниці дозволяли швидко та зручно подорожувати, що сприяло зростанню туризму як окремої галузі.

- Індустріалізація та відпочинок. Розширення індустріалізації призвело до змін у робочому часі та підвищенню доходів, що створило умови для того, щоб більше людей могли дозволити собі відпочинок та подорожі.

- Літературний туризм. Літературні твори таких письменників, як Шарль Діккенс, Джейн Остін, та Лео Толстой, розповідали про різні країни та культури, що сприяло інтересу до подорожей.

У цих століттях формувалися та поширювалися ідеї та практики, які визначали подорожі та туризм як важливу частину суспільства та культури.

Туризм початку XX століття. На початку XX століття туризм в Україні мав свої особливості, і хоча багато рис схожі з європейськими тенденціями того часу, існували специфічні аспекти. Тодішні туристи більше цікавилися історичними пам'ятками, національною культурою та мальовничою природою України. Подорожі включали візити до старовинних міст, монастирів, а також експлорацію Карпатських гір та Кримського півострова.

На початку XX століття туризм зазнав значних змін порівняно із попередніми епохами, особливо через технологічний прогрес та зміни в суспільстві. Основні ознаки туризму на початку XX століття включають (табл.2):

Таблиця 2

Основні ознаки туризму на початку XX століття

№ з/п	Ознаки	Сутність
1	Розвиток транспорту	З'явлення нових транспортних засобів, зокрема залізниць та пароплавів, зробило подорожі далекою, швидкою та більш комфортною. Це значно полегшило доступність різних туристичних напрямків.
2	Розширення доступу	Зменшення вартості та зручність транспортних засобів дозволили більшій кількості людей подорожувати. Туризм став більш доступним для середнього класу.
3	Розвиток готелів та інфраструктури	Поява комфортабельних готелів, ресторанів та інших службових закладів сприяло покращенню умов для туристів.
4	Культурний туризм	Зросла популярність подорожей за метою огляду культурних та історичних пам'яток. Туристи почали цінувати унікальність історичних та культурних аспектів різних регіонів.

Продовження табл. 2

5	Розвиток туристичної індустрії	Виникнення туроператорів та турагентств, які забезпечували пакетні тури та послуги для подорожуючих.
6	Подорожі для відпочинку	Замість того, щоб подорожувати з метою роботи чи релігійних паломництв, люди почали подорожувати для відпочинку та розваг.
7	Екзотичні тури	Збільшилась популярність екзотичних турів, таких як подорожі до далеких країн та екзотичних природних об'єктів.

Джерело: узагальнено та складено авторами

Ці ознаки визначали період туризму на початку ХХ століття та служили підґрунтям для подальшого розвитку та розширення туристичної галузі.

Міжвоєнний період. Міжвоєнний період (1919–1939 роки) був часом, коли туризм почав здобувати популярність як розважальна галузь, і кілька факторів призвели до зростання інтересу до подорожей та відпочинку: економічне відновлення; технологічні досягнення; зростання середнього класу; реклама та комунікації; культурний обмін (табл. 3).

Таблиця 3

Фактори зростання інтересу до подорожей та відпочинку

№ з/п	Фактори зацікавленості	Сутність
1	Економічне відновлення	Після закінчення Першої світової війни ряд країн став зазнавати економічне відновлення, що призвело до покращення життєвого рівня та більшого вільного часу.
2	Технологічні досягнення	З'явлення нових транспортних засобів, таких як автомобілі та літаки, робило подорожі більш доступними та швидшими
3	Зростання середнього класу	Зростання середнього класу дозволило більшій кількості людей віддавати перевагу розважальним видам відпочинку, включаючи подорожі та туризм.
4	Реклама та масові комунікації	Поширення реклами, журналів та інших засобів масової інформації сприяло популяризації різних туристичних напрямків та привертанню уваги до нових місць.
5	Культурний обмін	Під час міжвоєнного періоду спостерігалось збільшення культурного обміну між країнами. Це сприяло бажанню людей дізнаватися більше про інші культури, що вплинуло на розвиток туризму.

Джерело: узагальнено та складено авторами

У цей період туризм став не лише привілеєм еліти, але й доступним для широких верств населення. Зростання інтересу до подорожей в міжвоєнний

період стало підґрунтям для подальшого розвитку туристичної індустрії в наступні роки.

Розвиток туризму після Другої світової війни. Після Другої світової війни туризм став значущою галуззю економіки та культурного обміну. Зростання економічного благополуччя, поліпшення транспортної інфраструктури та зміни в суспільстві сприяли популяризації туризму. Люди стали активніше подорожувати як в межах країни, так і за її межі. Масовий туризм, екзотичні подорожі та культурний обмін стали характерними рисами розвитку туризму після війни.

Масовий туризм в Європі та в Україні після Другої світової війни розвивався під впливом різних факторів, а його особливості визначалися соціальними, економічними та культурними змінами. Нижче наведено деякі загальні особливості цього періоду (рис.1):

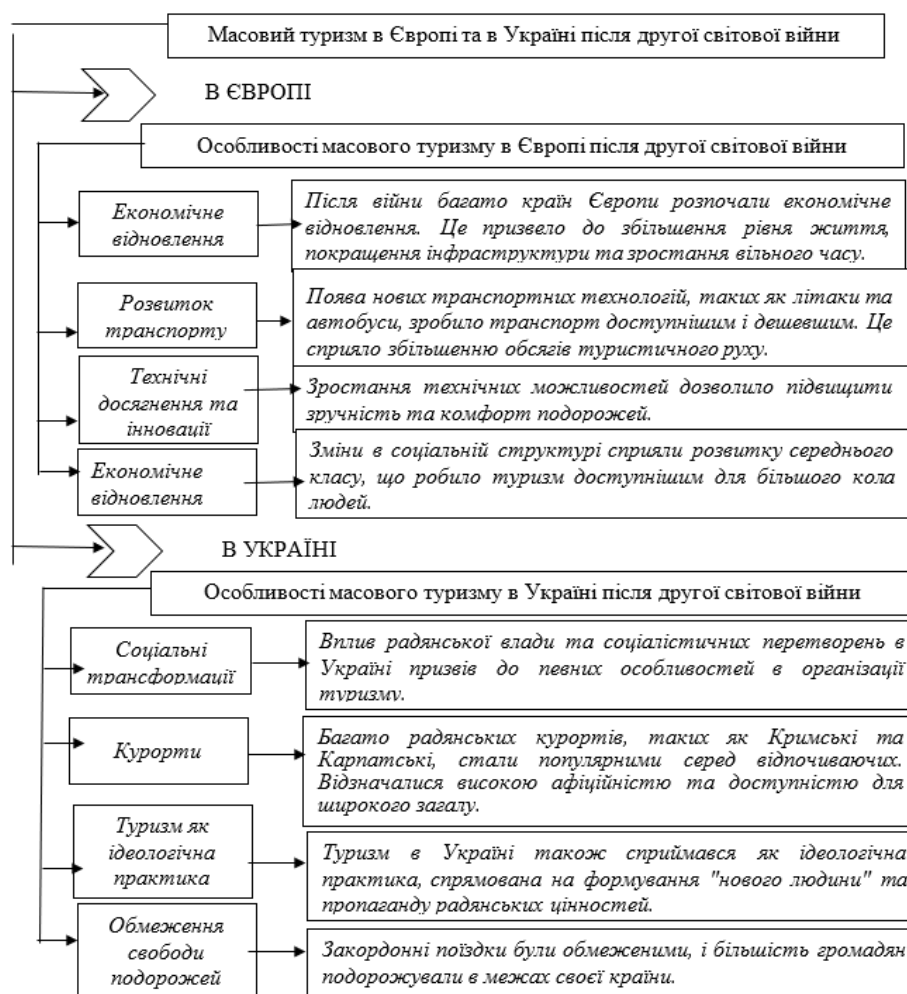

Рис. 1. Особливості масового туризму в Європі та в Україні після другої світової
Джерело: складено авторами

Розвиток туризму в 1960-1970-ті роки. У 1960-1970 роках в світі, а також в Україні, спостерігалось значне збільшення попиту на екзотичні подорожі. Цей період характеризувався певними ключовими тенденціями, які вплинули на популярність екзотичних подорожей:

В світі:

1. Зростання доходів та розвиток економіки. Після Другої світової війни багато країн пройшли економічне відновлення. Зростання доходів сприяло збільшенню можливостей для відпочинку та подорожей.
2. Зрушення культурних поглядів. Змінювалися культурні та суспільні погляди. Зростання інтересу до інших культур, їхньої кухні, мистецтва та способу життя.
3. Розвиток транспортної інфраструктури. Зростання комфорту та доступності авіаперельотів, а також покращення транспортних засобів для екзотичних подорожей.
4. Популяризація туризму. Поява туристичних агентств, які пропонували екзотичні тури, сприяла популяризації подорожей.

В Україні:

1. Доступність відпочинку за кордоном. Хоча обмеження на виїзд за кордон існували, проте в деяких випадках українці мали можливість відвідувати екзотичні країни.
2. Екзотика курортів в СРСР. Курорти в Криму, Кавказі, Карпатах та на Чорноморському узбережжі пропонували своїм відпочивальникам екзотичні природні краси.
3. Ідеологічні аспекти туризму. В Україні екзотичні подорожі також могли сприйматися як засіб познайомлення з культурою та ідеологією інших країн.
4. Розвиток туризму. Розвиток туризму в Україні та в СРСР взагалі, навіть за кордон, став певним феноменом того часу.

Загальна тенденція до розширення географії та різноманітності туристичних маршрутів визначила екзотичні подорожі як важливий аспект світового та українського туризму в цей період.

Розвиток туризму в 1980-1990-ті роки. Протягом 1980-1990 років в світі та в Україні туризм продовжував розвиватися. У світі спостерігалось зростання популярності масового туризму, особливо до екзотичних країн. Технологічні зрушення у сфері транспорту та комунікацій також вплинули на туристичну індустрію.

В Україні у цей період важливу роль відігравала спадщина культури та історії, що привертала туристів. Однак під впливом політичних змін та обмежень в той час, туризм був обмежений у певних аспектах.

У XVIII-XIX столітті туризм відзначався передусім елітарністю та спрямовувався на освітні та культурні мети. Подорожі багатших верств суспільства включали візити до історичних пам'яток, мистецьких галерей та екскурсій у природні резервати.

Масовий туризм також став більш доступним завдяки поліпшенню транспортної інфраструктури, що підтримувало розвиток галузі [486, 493]. У 1980-1990-х роках туризм продовжував виявляти різноманітні тенденції та перетворення, враховуючи політичні, економічні та соціокультурні зміни, які відбувалися в світі. Основні риси туристичної індустрії протягом цього періоду включають (табл. 4):

Таблиця 4

Основні риси туристичної індустрії у 1980-1990 роках

№ з/п	Характерні риси	Сутність
1	Зростання масового туризму	За цей період туризм став більш доступним для широких мас, що призвело до збільшення числа туристів. Масовий туризм орієнтувався на широкий коло споживачів і включав різні типи відпочинку.
2	Зростання ролі туризму у світовій економіці	Туризм став важливим сектором економіки для багатьох країн. Збільшення числа туристів призвело до створення нових робочих місць і розвитку інфраструктури.
3	Розвиток круїзного туризму	Круїзи стали популярним видом відпочинку, особливо серед тих, хто шукав комфорт і розкіш. Круїзні лінії пропонували різноманітні маршрути та розваги для пасажирів.

Продовження табл. 4

4	Туризм у віртуальному просторі	З появою комп'ютерів та Інтернету туризм отримав нові можливості. Віртуальні тури, бронювання та онлайн-інформація стали стандартними практиками.
5	Розширення географії туризму	Полярний туризм та екзотичні напрямки, які раніше були відкриті лише для обмеженої аудиторії, стали доступні широкому колу туристів.
6	Спільний туризм	Розвиток пакетних турів і відпочинкових комплексів дозволяв різним соціальним групам спільно відпочивати, що призвело до розширення аудиторії туристів.

Джерело: узагальнено та складено авторами

Такі тенденції дали поштовх подальшому розвитку туризму у наступні десятиліття та взаємодії туризму з іншими сферами життя та бізнесу.

Розвиток туризму з 2000 року до нині: Збільшення ролі технологій у плануванні та здійсненні подорожей. Розширення можливостей для індивідуальних та альтернативних форм туризму. Ці етапи відображають еволюцію туризму від релігійних паломництво до масового міжнародного та індивідуального туризму. Разом із зростанням рівня життя, розвитком транспорту та технологій туризм став не тільки доступнішим, але й різноманітнішим за своїми формами та напрямками.

З 2000 року до сьогодні туризм в світі та в Україні пройшов значні зміни. Глобалізація, технологічні інновації та зростання економічного рівня сприяли розквіту галузі. У світі спостерігається ріст інтернаціональних подорожей, зокрема завдяки доступності авіа перельотів та електронному бронюванню. Популярність онлайн-платформ для бронювання житла також змінила ландшафт туризму. Україна, з своєю різноманітною культурою та природою, здобула увагу іноземних туристів. Розвиток інфраструктури, удосконалення сервісу та сприяння туристичній індустрії роблять Україну привабливішою для подорожей.

Екологічно свідомий туризм, пригодницький та культурний туризм стали популярними тенденціями, відображаючи змінені вподобання та цінності туристів у цей період. З 2000 року і до сьогоднішнього часу туризм та

рекреаційна діяльність в Європі та Україні демонструють кілька ключових тенденцій (табл.5):

Таблиця 5

Основні тенденції розвитку туризму та рекреаційної діяльності в Європі та в Україні після 2000 року

№ з/п	Тенденції розвитку	Сутність
В Європі:		
1	Ростова активність та розширення аудиторії	Збільшення числа туристів з різних країн та регіонів світу, включаючи нові та екзотичні напрямки.
2	Сприяння екологічному та сталому туризму	Зросла увага до принципів сталого розвитку, екологічно чистих та екологічно відповідальних туристичних послуг.
3	Використання технологій	Зростання ролі технологій у туристичній індустрії, включаючи онлайн-бронювання, додатки для подорожей, віртуальні тури та інші інновації.
4	Зростання кількості івентів та фестивалів	Організація різноманітних культурних, музичних та спортивних заходів для привертання туристів.
В Україні		
1	Розвиток внутрішнього туризму	Зростання зацікавленості українців у відпочинку та подорожах по власній країні.
2	Туризм на природі	Популярність екологічних та природних напрямків, відвідування національних парків, природних резерватів та курортів.
3	Використання культурного спадку	Продовження розвитку туризму, пов'язаного з вивченням історії, традицій та культури України.
4	Розширення інфраструктури	Розвиток готельної бази, ресторанної індустрії та інфраструктури для зручності туристів.
5	Збільшення іноземного туризму	Поступове зростання числа іноземних туристів, які обирають Україну як своє туристичне напрямки.

Джерело: узагальнено та складено авторами

Такі тенденції свідчать про поступовий розвиток туристичної індустрії та підвищення її ролі в економіці та соціокультурному житті країн. Глобалізація, технологічні інновації та зростання економічного рівня сприяли розквіту галузі [485, с.4]. Якщо розглядати локально Львівщину, то період розвитку економіки та розвитку туризму в регіоні проходять паралельно. Протягом XIX-XXI століть курорти Львівщини зазнавали різних етапів розвитку, враховуючи історичні та суспільні зміни. XIX століття: у цей період розквітали термальні курорти,

зокрема Трускавець, де побудовано перший дерев'яний курортний готель. Багато відомих осіб та аристократів вирушали сюди для відпочинку та лікування.

XX століття: Після періоду війн та політичних змін індустрія туризму втратила на популярності. Однак у другій половині XX століття Трускавець та Моршин знову стали популярними курортами, приваблюючи відпочивальників своєю природою та лікувальними властивостями місцевих джерел.

XXI століття: З покращенням інфраструктури та розвитком туристичної галузі курорти Львівщини отримують новий імпульс. Сучасні тенденції включають розвиток медичного туризму, спа-відпочинку та культурно-екскурсійний туризм. Збереження історичної спадщини та природних резерватів стає ключовим для привертання туристів [491-494]. Навіть сьогодні, в період повномасштабного вторгнення Росії в Україну та проведення воєнних дій курорти Львівщини користуються попитом. Важливо продовжувати інвестувати в інфраструктуру, рекламу та екологічні ініціативи, щоб забезпечити стале зростання туризму та розвиток курортів Львівщини.

Природно-заповідний фонд України (ПЗФ) регулюється законодавством України, а його діяльність контролюється відповідними органами державної влади та контрольно-наглядовими установами [487-490]. Основні нормативні акти, що стосуються Природно-заповідного фонду, включають:

1) Земельний кодекс України, який визначає правові відносини у сфері земельних відносин, включаючи використання та охорону земель природно-заповідного фонду.

2) Закон України "Про природно-заповідний фонд", що встановлює загальні принципи та норми щодо утворення, використання, охорони та управління природно-заповідним фондом.

3) Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища", що регулює питання охорони природи загалом, включаючи встановлення правил використання та охорони природних резерватів та заповідників.

4) Лісовий кодекс України, який визначає порядок використання та охорони лісів, що може стосуватися лісових масивів на території заповідників.

5) Закон України "Про дорожній рух", забезпечує безпеку дорожнього руху та може включати в себе правила для транспортного руху на території заповідників.

6) Постанова Кабінету Міністрів України "Про заповідну справу", що встановлює порядок управління заповідною справою, у тому числі організацію та фінансування робіт, пов'язаних з діяльністю заповідників та резерватів.

Контроль за діяльністю Природно-заповідного фонду здійснюється різними рівнями влади та органами: Міністерство екології та природних ресурсів України - головний орган виконавчої влади у сфері охорони природи, має функції з управління та контролю за ПЗФ; Державна служба з питань природних резерватів України - спеціальний орган, який входить до складу Міністерства екології та природних ресурсів, відповідальний за державне управління природними заповідниками та резерватами; Місцеві органи влади - регіональні та місцеві органи влади також можуть брати участь у контролі та управлінні ПЗФ на своїх територіях.

Загальна мета цих органів і законодавства — забезпечити збереження та раціональне використання природних ресурсів, охорону біорізноманіття, та забезпечення сталого розвитку природно-заповідної справи в Україні. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) в Україні включає різноманітні території та об'єкти природи, які визначаються законодавством як особливо важливі для збереження природи, різноманіття видів та екосистем. Згідно із законодавством України, до складу Природно-заповідного фонду належать такі категорії територій та об'єктів: природні заповідники (території, де забороняється будь-яка господарська діяльність, яка може призвести до зміни природного середовища. Тут відбувається природна динаміка екосистем); природні заказники (території, де обмежена господарська діяльність з метою збереження унікальних екологічних та природних характеристик); національні природні парки (тут можливе проведення господарської діяльності, але з урахуванням обмежень для збереження природи та пейзажу); ландшафтні парки (території, де допускається господарська діяльність, але з обмеженнями для збереження

ландшафтів та природних ресурсів); біосферні заповідники (міжнародно визнані території, де розвиваються зразки екологічно усталених систем у взаємодії з людським суспільством); пам'ятки природи (одиначні об'єкти або групи об'єктів природи, що вирізняються унікальними характеристиками та вимагають особливого захисту); місцеві органи управління природними резерватами та розсадниками (території, де здійснюється захист та відтворення природних ресурсів); інші території і об'єкти, визначені законодавством України як важливі для збереження природи та різноманіття видів.

Природно-заповідний фонд виступає механізмом забезпечення сталого використання та охорони природних ресурсів для забезпечення екологічної рівноваги та збереження біорізноманіття. Нами наведена ієрархія та кількісні значення цих структурних одиниць (рис.2).

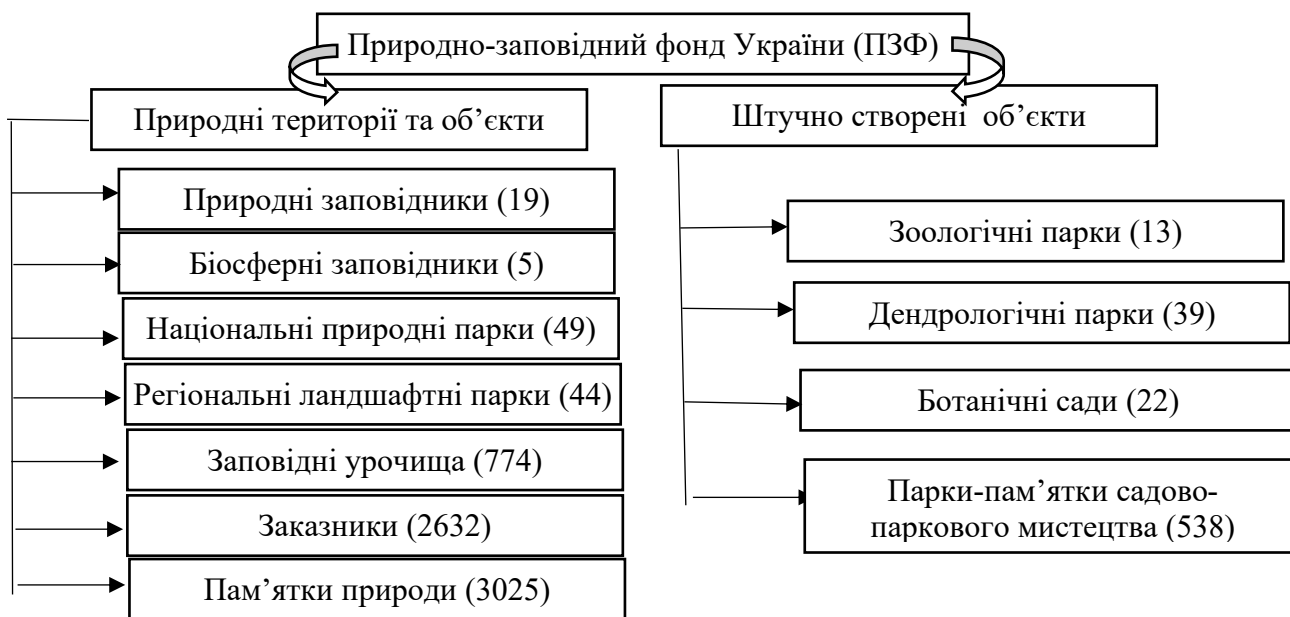

Рис. 2. Схематичний аналіз ієрархії та кількості територій і об'єктів ПЗФ України

Джерело: узагальнено та побудовано авторами на основі [485, 491-493]

У грудні 2019 року було затверджено Звіт про стан та використання природно-заповідного фонду України за 2018 рік. Згідно з цим звітом, загальна площа територій і об'єктів Природно-заповідного фонду України становила близько 5,3 мільйони гектарів [487,492].

Числові дані щодо кількості заповідних територій у розрізі областей України зображено на рис. 3.

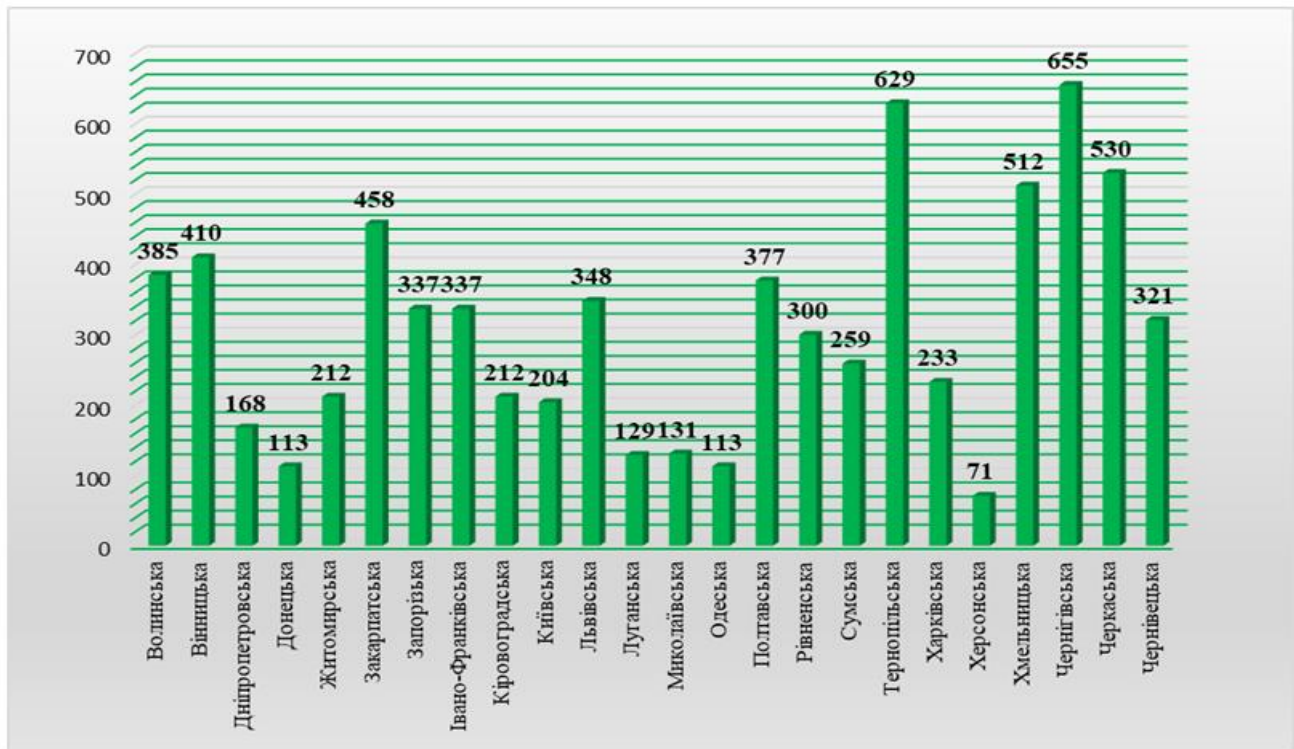

Рис. 3. Основні дані Природно-заповідного фонду України (2022 р)

Джерело: узагальнено та побудовано авторами [486, 493]

Проаналізувавши рисунок 3, ми дійшли висновку, що найвищий показник природоохоронних структур на Чернігівщині, далі йде Тернопільщина, а найменше об'єктів ПЗФ на Херсонщині. Щодо Львівщини, то тут функціонує 348 одиниць територій та об'єктів ПЗФ, загальною площею 180,2 тис. га, що складає орієнтовно 8,3 % від площі території області [487]. На територіях, які входять до природно-заповідного фонду, застосовується особливий режим охорони, відтворення та використання з метою збереження природної різноманітності та екосистем. Основні принципи та елементи такого режиму включають: створення заповідників та заказників; встановлення режиму обмеженого користування; заходи з відтворення та відновлення.

Можемо порекомендувати кілька загальних рекомендацій: 1) проводити подальші наукові дослідження - проведення наукових досліджень для визначення стану екосистем та видів, які потребують особливої уваги; збір даних про природні процеси, біорізноманіття та екологічні показники; 2) здійснювати

охорону та реставрацію екосистем - проводити заходи з відновлення та збереження природних екосистем; вводити програми реставрації ґрунтів, водних ресурсів та лісових масивів; 3) заборонити деякі види діяльності в цих зонах - визначати та впроваджувати зони, де обмежується або забороняється господарська діяльність; контролювати за умовами та термінами полювання та риболовлі; 4) впроваджувати екологічну освіту та туризм - запроваджувати освітні програми щодо важливості збереження природи та екосистем; розвивати контрольований туризм для забезпечення урбаністичного розвитку та стеження за відвідувачами; 5) здійснювати міжнародну співпрацю- укладати міжнародні договори та брати участь у спільних програмах з іншими країнами в різних світових програмах для збереження природних ресурсів; проводити обмін досвідом та передачу технологій для вдосконалення систем управління заповідниками та парками; 6) організувати безперебійне фінансування - забезпечити фінансову підтримку для реалізації заходів з відновлення та управління заповідниками; залучати гранти, благодійні внески та інвестиції для розвитку інфраструктури та охорони природи; 7) формувати систему моніторингу та оцінки = впроваджувати систему моніторингу, що дозволяє вчасно виявляти проблеми та втручатися у їх вирішення; проводити оцінювання впливу на довкілля туризму для визначення ефективності заходів.

Ці заходи мають сприяти відтворенню та відновленню природних заповідників та парків, зберіганню біорізноманіття та забезпеченню стійкого управління природними ресурсами. Непослідовний і безвідповідальний туристичний розвиток може призвести до руйнування природних ресурсів і порушення екосистем.

Тому створення сталих моделей туризму та встановлення суворих правил для захисту природи на природоохоронних територіях може призвести до ряду позитивних наслідків, які сприятимуть екологічній стійкості, збереженню біорізноманіття та задоволенню потреб туристів [485,494]. Наведемо деякі з можливих переваг: 1) збереження біорізноманіття (суворі правила дозволяють уникнути негативного впливу туризму на природу та зберегти різноманіття

видів); 2) сталі доходи для місцевого населення (створення сталого туризму може призвести до сталого економічного розвитку для місцевого населення через туристичні витрати та приваблення інвестицій); 3) забезпечення освітніх можливостей (можливість надавати освітні програми та інформаційні матеріали туристам для підвищення свідомості про важливість охорони природи та екосистем); 4) створення Інфраструктури для сприяння сталому туризму (розвиток туристичної інфраструктури, яка зменшує негативний вплив на навколишнє середовище та забезпечує комфорт для відвідувачів); 5) зменшення викидів та забруднення (строгі екологічні правила можуть допомогти зменшити викиди та забруднення, пов'язані з туризмом, наприклад, заборона сміття, обмеження використання невідповідних транспортних засобів тощо); 6) забезпечення екологічної цінності для майбутніх поколінь (сталі моделі туризму сприяють збереженню природи та її культурних цінностей для майбутніх поколінь); 7) стимулювання інновацій та екологічної технології (заохочення використання інновацій та технологій, спрямованих на зменшення впливу туризму на природу); 8) забезпечення участі місцевого співтовариства (включення місцевого населення у процес прийняття рішень щодо туризму та його впливу на природу); 9) зниження туристичного вандалізму та надмірного туризму (суворі правила можуть допомогти управляти туристичним потоком, щоб уникнути надмірного туризму та зберегти території від вандалізму); 10) збереження традицій та культурного спадку (сталі моделі туризму можуть допомогти зберегти традиції та культурний спадок, сприяючи розвитку туризму, що поважає та враховує місцеві цінності).

Створення сталого туризму та впровадження суворих екологічних правил становлять важливий елемент забезпечення балансу між туристичним розвитком та збереженням природи. Вважаємо, що вагомою проблемою розвитку туристичної індустрії є дисбаланс між задоволенням попиту туристів та забезпечення охорони навколишнього середовища. Ключовим завданням є сформулювати та впровадити сталі форми туристичної діяльності.